

TENDENCJE ZMIAN WZORCÓW KONSUMPCJI W KRAJACH UNII EUROPEJSKIEJ W KIERUNKU ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU

Anna Murawska✉

Uniwersytet Technologiczno-Przyrodniczy im. Jana i Jędrzeja Śniadeckich w Bydgoszczy

Abstrakt. Celem artykułu było zidentyfikowanie zmian w konsumpcji zachodzących w ostatnim dziesięcioleciu w Polsce oraz innych krajach Unii Europejskiej w aspekcie zrównoważonego rozwoju oraz zrównoważonej produkcji i konsumpcji. Przedstawiono w nim tendencje zmian oraz różnice między krajami pod względem poziomu produktywności zasobów oraz w wybranych wzorcach konsumpcji, takich jak wytwarzanie odpadów, zużycie energii elektrycznej czy korzystanie z motoryzacji. Źródłem danych empirycznych były informacje pochodzące z Europejskiego Urzędu Statystycznego Eurostat. Analizie poddano 28 krajów Unii Europejskiej i zaprezentowano w szczególności sytuację Polski. Okresem badawczym były lata 2004–2013. W analizowanych latach w krajach Unii Europejskiej zaobserwowano znaczną dynamikę wzrostu produkcji, równocześnie sukcesywnie podnosił się poziom konsumpcji, wzrastały dochody ludności i zarazem wydatki gospodarstw domowych na dobra i usługi, co stwarzało presję środowiskową głównie przez zużycie energii elektrycznej oraz innych zasobów nieodnawialnych. We wzorcach konsumpcji zachodzą zmiany, jednak nie są one wystarczająco skuteczne w kontekście pożądanych modyfikacji zgodnych z ideą zrównoważonego rozwoju.

Słowa kluczowe: rozwój zrównoważony, konsumpcja, produkcja, wydatki, energia, odpady

WPROWADZENIE

Rozpoczynając rozważania na temat sfery zrównoważonego rozwoju i zrównoważonej konsumpcji, należałoby odnieść się do wielowymiarowości samego pojęcia konsumpcja. Studia literatury pozwalają na wyróżnienie trzech definicji tego terminu. W pierwszym podstawowym znaczeniu konsumpcja oznacza bezpośredni akt zaspokajania potrzeb człowieka przez użytkowanie określonego dobra materialnego lub usługi (Bywalec, 2010, s. 12). W kolejnym znaczeniu dotyczy ona nie tylko zachowań konsumenta jako jednostki, ale może być rozpatrywana jako proces społeczny obejmujący całe zbiorowości zaspokajające swoje potrzeby (Szczepański, 1981, s. 134). W trzecim, makroekonomicznym znaczeniu konsumpcja to faza procesu reprodukcji społecznej, na którą składają się warunki życia społecznego – warunki pracy, poziomu życia, fundusz spożycia i sfera współdziałania społecznego (Szczepański, 1981, s. 133–134; Zalega, 2012, s. 15), zaopatrzenie rynku, polityka społeczna, infrastruktura społeczna i techniczna (Bywalec, 2010, s. 13). Analizując definicje konsumpcji, można zauważyć, że jest to podstawowa czynność służąca zaspokajaniu potrzeb, którą można analizować z punktu widzenia człowieka, społeczeństwa lub przyczyn jej występowania.

Zachodzące w ostatnich latach zmiany w dziedzinie ekonomii determinują wzrost poziomu życia

✉ dr inż. Anna Murawska, Katedra Ekonomii i Prawa Gospodarczego, Uniwersytet Technologiczno-Przyrodniczy w Bydgoszczy, ul. Fordońska 430, 85-790 Bydgoszcz, Poland, e-mail: anna.murawska@utp.edu.pl

społeczeństw krajów rozwiniętych i zarazem umożliwiają coraz większą konsumpcję dóbr i usług. Rozwój gospodarczy zintensyfikował produkcję stosunkowo tanich towarów konsumpcyjnych, a wzrost poziomu życia spowodował wzmożone ich nabywanie. Konsumpcja stała się zjawiskiem powszechnym, a ludność przekształcała się w społeczność konsumentów. Władze publiczne, przedsiębiorcy i konsumenci dążą do maksymalizacji dochodów oraz zwiększenia ich przydatności, aby zrealizować jak najwięcej potrzeb i w efekcie podnieść poziom życia.

W konsekwencji pojawiło się zjawisko konsumpcjonizmu, czyli nadmiernej konsumpcji, nieusprawiedliwionej rzeczowymi potrzebami ludzkimi i nieliczącej się z kosztami ekologicznymi, społecznymi i indywidualnymi. Konsumpcjonizm zwiększa marnotrawstwo wyprodukowanych dóbr, ludzkiej pracy i zasobów przyrody, zagrażając przetrwaniu gatunku ludzkiego i cywilizacji. Nie przyczynia się wcale do wzrostu jakości życia, a wręcz odwrotnie, jest sprawcą duchowej degradacji człowieka, wprowadzając zależność: im więcej się posiada, tym więcej pożąda (Rok, 2002). Nadmierna konsumpcja jest nie tylko przyczynkiem do duchowej degradacji jakości życia. Maksymalizacja dochodów społeczeństwa i jednocześnie konsumpcji powoduje niszczenie ekosystemu, alienację, brak wolnego czasu (Hoppe, 2013, s. 407). Zwiększanie poziomu konsumpcji prowadzi tylko przez pewien czas do lepszego zaspokajania potrzeb i wyższej jakości życia, natomiast przekroczenie jej optymalnego poziomu wpływa na obniżenie jakości życia (Rok, 2002). Zjawisko to prowadzi również do komplikacji związanych z przyszłymi pokoleniami, chcącymi egzystować w warunkach zrównoważonego rozwoju.

Punktem wyjścia koncepcji zrównoważonego rozwoju są dwa kluczowe pojęcia: podstawowe potrzeby oraz ograniczone potrzeby. Zrównoważony rozwój to taki, który dąży do poprawy jakości życia oraz zapewnienia dobrobytu obecnego pokolenia, ale jednocześnie nie zagraża możliwościom zaspokojenia potrzeb przyszłych pokoleń. Można go osiągnąć wyłącznie przez zintegrowanie działań w dziedzinie rozwoju gospodarczego, ochrony środowiska i sprawiedliwości społecznej (Wskaźniki zrównoważonego..., 2011). Strategia Zrównoważonego Rozwoju stawia przed Unią Europejską wyzwania w ramach 7 kluczowych dziedzin: zmiany klimatyczne i czysta energia, zrównoważony transport, zrównoważona konsumpcja i produkcja,

ochrona i gospodarowanie zasobami naturalnymi, zdrowie publiczne, integracja społeczna, demografia i migracja oraz wyzwania związane z globalnym ubóstwem i zrównoważonym rozwojem (Sustainable development..., 2011).

Jednym z podstawowych wyzwań Strategii Zrównoważonego Rozwoju Unii Europejskiej i zarazem strategii Europa 2020 na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu (Komisja Europejska, 2010) jest dążenie do trwałej, ale przede wszystkim zrównoważonej produkcji i konsumpcji. Zapewnienie obecnym i przyszłym pokoleniom zrównoważonego rozwoju produkcji i zarazem konsumpcji jest coraz większym wyzwaniem społecznym i staje się coraz istotniejsze dla biznesu, podmiotów administracji publicznej i społeczeństwa obywatelskiego (Krantz, 2010). Zgodnie z definicją przyjętą w 1992 roku przez Organizację Współpracy Gospodarczej i Rozwoju, „konsumpcja zrównoważona” to takie użycie dóbr i usług, które realizuje podstawowe potrzeby i wpływa na lepszą jakość życia człowieka, z jednoczesnym wykorzystaniem naturalnych surowców, materiałów toksycznych oraz emisji powstałych odpadów i zanieczyszczeń w trakcie cyklu życia, tak by nie pomniejszały one potrzeb przyszłych pokoleń. Pojęcie to obejmuje trzy filary zrównoważenia: gospodarkę, społeczeństwo i środowisko. Składnik społeczny wiąże się z zapewnieniem sprawiedliwości pokoleniowej i międzypokoleniowej oraz ochroną konsumenta. Wymiary gospodarczy i środowiskowy wiążą się ze zniesieniem sprzężenia między wzrostem gospodarczym, a także z degradacją środowiska w celu promowania zarówno wzrostu gospodarczego, jak i ochrony środowiska (European Environment Agency, 2007).

Realizacja koncepcji zrównoważonej produkcji i konsumpcji wymaga świadomego konsumenta. Z tym pojęciem identyfikuje się osoba, która zaspokaja potrzeby materialne przy wykorzystaniu produktów, ale robi to świadomie. Kupując towary i usługi, zachowuje się rozważnie i etycznie, a podejmując decyzje o zakupie, powinna brać pod uwagę, czy jest to produkt właściwy pod względem zdrowotnym i przyjazny dla środowiska naturalnego. Przez dokonywane wybory konsumenci tworzą indywidualne wzorce konsumpcji (Dąbrowska i Ozimek, 2010, s. 44–45), które następnie przekładają się na wzorce całych społeczeństw. Dlatego dla lepszych perspektyw rozwojowych gospodarki, przy zmniejszających się zasobach i jednocześnie rosnących

kosztach ich pozyskiwania, konieczne jest ograniczanie zużycia zasobów naturalnych. Bez pogarszania poziomu życia ludności można to uzyskać jedynie na drodze zmian wzorców produkcji i konsumpcji.

CEL, MATERIAŁ I METODY

Punktem wyjścia do rozważań była identyfikacja zmian zachodzących w ostatnim dziesięcioleciu w Polsce oraz innych krajach Unii Europejskiej w zakresie wzorców produkcji i konsumpcji w aspekcie zrównoważonego rozwoju. W artykule przeanalizowano produktywność zasobów jako wskaźnik charakteryzujący zrównoważoną produkcję oraz wybrane wskaźniki charakteryzujące zrównoważoną konsumpcję, takie jak wytwarzanie odpadów, zużycie energii elektrycznej, korzystanie z motoryzacji i wielkość wydatków gospodarstw domowych. Przedstawiono dynamikę zachodzących zmian oraz różnice między krajami Unii Europejskiej. Źródłem danych empirycznych były informacje pochodzące z Europejskiego Urzędu Statystycznego Eurostat oraz Głównego Urzędu Statystycznego w Polsce. Okresem badawczym były lata 2004–2013. Analizie poddano 28 krajów UE i zaprezentowano w szczególności sytuację Polski. Do oceny zróżnicowań oraz zachodzących relacji i zmian wykorzystano podstawowe mierniki i wskaźniki, mające postać ocen liczbowych. Obliczono współczynniki natężenia, struktury, zmienności oraz dynamiki.

TENDENCJE ZMIAN WZORCÓW KONSUMPCJI W POLSCE I POZOSTAŁYCH KRAJACH UE

Zapewnienie zrównoważonej konsumpcji wymaga odpowiedniego monitorowania tego zjawiska zarówno na poziomie krajowym, jak i międzynarodowym. W ramach tworzenia wskaźników kontrolujących zrównoważony rozwój opracowano wskaźniki monitorujące zrównoważoną konsumpcję¹.

Jako podstawowy wskaźnik zrównoważonej produkcji i konsumpcji Eurostat przyjął produktywność zasobów (*resource productivity*). Produktywność zasobów to iloraz produktu krajowego brutto (Gross Domestic

Product – GDP) i krajowej konsumpcji materiałów (Domestic Material Consumption – DMC). DMC jest sumą wszystkich materiałów, które zostały bezpośrednio zużyte w procesach ekonomicznych na potrzeby krajowej gospodarki. Produktywność zasobów pokazuje, czy i w jakim stopniu kraje europejskie osiągnęły postęp we wzorcach produkcji i konsumpcji, a tendencje w rozwoju produktywności zasobów w czasie porównano do roku 2005 jako bazowego.

W ostatnim dziesięcioleciu w krajach Unii Europejskiej produkcja i produktywność zasobów dynamicznie wzrasta. Od 2005 roku we wszystkich krajach Unii Europejskiej nastąpił wzrost średnio o 26,0%, a w Polsce o 14,6%. W porównaniu do 2005 roku największy postęp w zakresie produktywności zasobów osiągnęły Węgry, a najmniejszy Estonia, Cypr, Malta, Grecja i Rumunia (tab. 1).

W ostatnich latach nastąpiły korzystne zmiany w strukturze produkcji sprzedanej przemysłu, polegające na zwiększeniu udziału przemysłu przetwórczego, a także zmniejszeniu udziału kapitało- i energochłonnego górnictwa oraz kopalnictwa. Zachodzące w ostatnich latach zmiany nie są jednak wystarczające w kontekście zakresu celów strategii zrównoważonego rozwoju. Nadal zdecydowaną przewagę w strukturze przemysłu utrzymują sektory wytwarzające produkty techniczne i technologicznie mniej złożone (Strategia zmian wzorców..., 2003).

Jednym z wymiernych efektów narastającej konsumpcji dóbr i usług jest problem odpadów. Jak wynika z raportu Komisji Europejskiej na temat gospodarki odpadami, corocznie Unia Europejska wytwarza 2,6 miliarda ton odpadów, z czego ponad 90 milionów ton uznawanych jest za niebezpieczne². W zakresie odpadów domowych każda osoba w Europie produkuje obecnie ich średnio pół tony. Tylko 40% z nich jest ponownie wykorzystywane lub poddane recyklingowi, a w niektórych krajach ponad 80% wciąż trafia na składowiska odpadów.

Ilość odpadów wytwarzanych przez kraje Unii Europejskiej jest bardzo zróżnicowana. Zdecydowanie najmniej odpadów na jednego mieszkańca w ciągu jednego roku wytwarza się na Malcie (w 2012 r. 895 kg), na Łotwie (895 kg) oraz w Chorwacji (620 kg). Najmniej

¹ Szerzej na temat wskaźników zrównoważonego rozwoju można znaleźć w następujących pracach: Borys 1999, 2005; Gil i Śleszyński, 2003; Moldan i Billharz, 1997 oraz Michaliszyn, 2012.

² Szczegółowe informacje można znaleźć na stronie internetowej, w materiale pobranym 10 września 2015 z: http://ec.europa.eu/environment/index_en.htm.

Tabela 1. Tendencje rozwoju produktywności zasobów w krajach Unii Europejskiej (rok 2005 = 100%)
Table 1. Resource productivity trend in the European Union countries (2005 = 100%)

Wyszczególnienie Specification	UE-28 EU-28	Polska Poland	x_{min}	x_{max}	Vs (%)
2004	99,1	98,1	84,2 (Malta)	110,8 (Irlandia – Ireland)	6,0
2005	100,0	100,0	–	–	–
2006	101,5	104,0	83,5 (Malta)	128,1 (Węgry – Hungary)	7,9
2007	101,5	99,9	80,9 (Grecja – Greece)	162,4 (Węgry – Hungary)	13,9
2008	103,4	101,4	66,3 (Cypr – Cyprus)	146,1 (Węgry – Hungary)	15,8
2009	111,9	108,4	82,6 (Cypr – Cyprus)	170,9 (Węgry – Hungary)	16,0
2010	117,6	107,7	85,6 (Estonia)	188,2 (Węgry – Hungary)	17,9
2011	115,4	91,2	86,9 (Rumunia – Romania)	193,1 (Węgry – Hungary)	22,5
2012	123,9	106,5	84,3 (Estonia)	218,8 (Węgry – Hungary)	26,9
2013	126,0	114,6	80,9 (Estonia)	224,8 (Hiszpania – Spain)	24,5

Legenda: Vs – współczynnik zmienności.

Źródło: Eurostat. Resource productivity (ostatnia aktualizacja: 11.08.2015). Pobrane 9 września 2015 z: <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table &init=1&plugin=1&language=en&pcode=tsdpc100>; <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>.

Legend: Vs – coefficient of variation.

Source: Eurostat. Resource productivity (last update: 11.08.2015). Retrieved Sep 9th 2015 from: <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table &init=1&plugin=1&language=en&pcode=tsdpc100>; <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>.

odpadów niebezpiecznych w 2012 roku przypadało na jednego mieszkańca Grecji (27 kg), Chorwacji (29 kg) i Rumunii (33 kg). Z kolei najwięcej zanieczyszczeń wytwarza Estonia, gdzie w 2012 roku w przeliczeniu na jednego mieszkańca powstało 8,6 t odpadów (z wyłączeniem głównych odpadów mineralnych) oraz 6,9 t odpadów niebezpiecznych (tab. 2).

Polska wytwarza obecnie odpady na poziomie zbliżonym do średniej unijnej. W 2012 r. jeden mieszkaniec UE-28 wytwarzał 1826 kg odpadów, a Polski 1883 kg. Pod względem wytwarzania odpadów niebezpiecznych Polska znajduje się w czołówce krajów o najmniejszej wartości tego wskaźnika (w UE-28 na 1 mieszkańca przypadało średnio 201 kg odpadów niebezpiecznych, a w Polsce zaledwie 39 kg).

Niepokojący jest fakt, że w wielu wysoko rozwiniętych krajach Unii Europejskiej w ostatnich latach nastąpił wzrost wytwarzania odpadów. Można wymienić wśród nich Irlandię, Belgię, Łotwę, Niemcy, Polskę, Włochy i Danię. Z kolei w 2012 roku w porównaniu

do 2004 istotnie mniej odpadów wytwarzają takie kraje jak: Austria, Chorwacja, Cypr, Czechy, Litwa, Portugalia, Węgry oraz Wielka Brytania (tab. 2).

Odpowiednie zarządzanie odpadami pomaga zmniejszyć problemy związane z ochroną zdrowia i środowiskiem, zmniejszyć emisję gazów cieplarnianych i uniknąć negatywnego oddziaływania odpadów na szczeblu lokalnym przez zanieczyszczenie miejscowego krajobrazu, wód i powietrza. Cele i zadania określone w prawodawstwie europejskim są kluczowymi czynnikami dla poprawy gospodarki odpadami, stymulują innowacje w recyklingu oraz służą do stwarzają zachętę do zmiany zachowań konsumentów.

Jednym z podstawowych wskaźników charakteryzujących zrównoważone wzorce konsumpcji jest zużycie energii elektrycznej, wskaźnik motoryzacji, a także poziom wydatków gospodarstw domowych na dobra i usługi. Monitorowanie tych wskaźników, ich poziomu i struktury, a zwłaszcza dynamiki zachodzących zmian umożliwia obserwację tendencji konsumpcji

Tabela 2. Wytwarzanie odpadów w kg na jednego mieszkańca rocznie w krajach Unii Europejskiej w latach 2004–2012
Table 2. Generation of waste in kg per capita per year in the European Union in 2004–2012

Wyszczególnienie Specification	Wytwarzanie odpadów Generation of waste						Wytwarzanie odpadów niebezpiecznych Generation of hazardous waste					
	w kg na 1 mieszkańca w ciągu roku – in kg per capita per year											
	2004	2006	2008	2010	2012	I_s	2004	2006	2008	2010	2012	I_s
UE-28 EU-28	1 906	1 894	1 802	1 770	1 826	96	180	204	190	193	198	110
Austria	2 853	2 752	2 754	1 903	1 735	61	124	116	160	176	126	102
Belgia – Belgium	3 285	3 222	2 413	4 293	4 999	152	499	383	553	410	383	77
Bułgaria – Bulgaria	2 174	1 891	2 298	2 002	2 456	113	1 542	1 783	1 741	1 833	1 835	119
Chorwacja – Croatia	1 134	1 095	750	674	620	55	26	179	51	17	29	112
Cypr – Cyprus	2 607	1 185	1 052	1 042	964	37	153	23	30	45	36	24
Czechy – Czech Republic	1 736	1 276	1 193	1 182	1 197	69	142	128	145	130	141	99
Dania – Denmark	1 520	1 644	1 711	1 915	1 788	118	59	69	76	221	213	361
Estonia	10 791	8 586	8 238	8 612	8 589	80	5 382	4 914	5 638	6 731	6 925	129
Finlandia – Finland	4 479	4 916	4 350	4 517	3 912	87	412	515	407	477	305	74
Francja – France	1 491	1 456	1 473	1 505	1 513	101	140	140	170	178	173	124
Grecja – Greece	2 528	2 652	2 077	2 011	2 042	81	30	25	23	26	27	90
Hiszpania – Spain	1 906	1 718	1 538	1 332	1 379	72	73	91	79	64	67	92
Irlandia – Ireland	1 316	1 238	607	2 704	2 067	157	178	166	166	432	302	170
Litwa – Lithuania	1 899	1 720	1 741	983	993	52	27	29	36	34	46	170
Luksemburg – Luxembourg	2 706	2 944	2 266	3 008	2 423	90	270	495	407	750	593	220
Łotwa – Latvia	530	777	630	627	895	169	7	29	31	32	47	671
Malta	826	896	971	814	922	112	110	126	135	60	70	64
Niderlandy – Netherlands	2 513	2 527	2 592	2 581	2 555	102	131	314	271	270	290	221
Niemcy – Germany	1 473	1 466	1 577	1 713	1 810	123	242	263	272	244	273	113
Polska – Poland	1 530	1 606	1 571	1 775	1 883	123	42	62	39	39	46	110
Portugalia – Portugal	1 825	2 437	1 362	1 371	1 180	65	216	576	54	63	52	24
Rumunia – Romania	1 883	2 311	2 292	2 050	2 041	108	107	50	26	33	33	31
Słowacja – Slovakia	1 285	1 807	1 650	1 230	1 250	97	79	99	98	77	68	86
Słowenia – Slovenia	2 143	1 982	1 673	1 865	1 701	79	54	58	76	57	65	120
Szwecja – Sweden	2 694	2 687	2 536	1 969	1 920	71	181	292	224	270	283	156
Węgry – Hungary	1 864	1 591	1 194	1 156	1 136	61	135	129	67	54	71	53
Wielka Brytania United Kingdom	2 676	2 504	2 313	1 676	1 734	65	133	139	118	112	120	90
Włochy – Italy	1 441	1 533	1 595	1 674	1 830	127	106	128	117	144	159	150
V_s (%)	79,4	67,9	71,9	76,1	76,5	–	269,9	234,2	269,2	276,0	287,9	–
x_{min}	530	777	607	627	620	37	7	23	23	17	27	24
x_{max}	10 791	8 586	8 238	8 612	8 589	169	5 382	4 914	5 638	6 731	6 925	671
A_w	20,4	11,1	13,6	13,7	13,9	–	768,9	213,7	245,1	395,9	256,5	–

Legenda: V_s – współczynnik zmienności (%), A_w – amplituda wahań, I_s – współczynnik dynamiki dla 2012 r. (2004 = 100%).

Źródło: Eurostat. Generation of waste excluding major mineral wastes (ostatnia aktualizacja: 30.07.2015) Generation of hazardous waste by economic activity (ostatnia aktualizacja: 23.07.2015). Pobrane 9 września 2015 z: <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tsdpc210&plugin=1>; <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tsdpc250&plugin=1>.

Legend: V_s – coefficient of variation (%), A_w – amplitude fluctuations, I_s – growth rate for 2012 (2004 = 100%).

Source: Eurostat. Generation of waste excluding major mineral wastes (last update: 30.07.2015). Generation of hazardous waste by economic activity (last update: 23.07.2015). Retrieved Sep 9th 2015 from: <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tsdpc210&plugin=1>; <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tsdpc250&plugin=1>.

„zrównoważonych” lub też „niezrównoważonych”. Zmiany we wzorcach konsumpcji przekładają się na zmiany w stylu życia członków gospodarstw domowych, co w konsekwencji ma podstawowe skutki dla środowiska naturalnego.

Konsumpcja dóbr trwałego użytku stwarza presję środowiskową głównie przez zużycie energii elektrycznej oraz innych zasobów nieodnawialnych. W ostatnich latach można zaobserwować znaczny wzrost liczby urządzeń energetycznych w gospodarstwach domowych (pralki automatyczne, zamrażarki, zmywarki itp.) oraz sprzętu elektronicznego (np. komputery, telefony komórkowe, RTV) (GUS, 2014a). Przekłada się to na znaczny wzrost ilości energii elektrycznej zużywanej przez gospodarstwa domowe. W latach 2004–2013 najmniej energii elektrycznej we Wspólnocie Europejskiej zużywała Malta, a najwięcej Francja (tab. 3). Udział gospodarstw domowych w krajowym zużyciu energii w krajach Unii Europejskiej w 2011 roku wahał się w granicach od 6% (Malta) do 31% (Łotwa). Średni wskaźnik dla 27 krajów Unii Europejskiej wyniósł 16% i był mniejszy niż w Polsce (19%). Udział gospodarstw domowych w zużyciu krajowym energii na zbliżonym do Polski poziomie odnotowano w Irlandii, Wielkiej Brytanii, Austrii, we Włoszech i w Grecji. Drugi wskaźnik, jakim jest zużycie energii przypadające na 1 mieszkańca w tym sektorze, wskazywał, że Polska z wielkością 21 GJ/1Ma należała do krajów o średnim zużyciu. Dla porównania dla Niemiec wskaźnik ten wyniósł 27 GJ/1Ma, dla Austrii – 32 GJ/1Ma, a dla UE-27 – 23 GJ/1Ma (GUS, 2014b).

Ilość energii elektrycznej zużywanej przez gospodarstwa domowe w Europie w ostatnim dziesięcioleciu wzrastała. W latach 2004–2013 zużycie energii w UE-28 zwiększyło się średnio o 3,6 pkt proc., najbardziej w Rumunii (o 48%) oraz Hiszpanii, Bułgarii, na Litwie i Łotwie (o 20–25%). Z kolei największy spadek wartości tego wskaźnika odnotowano w Belgii (o 25%), Szwecji i Wielkiej Brytanii (o 9–8%), a także na Węgrzech i w Niemczech (o 3–4%) (Eurostat).

Wskaźnik motoryzacji jako wskaźnik charakteryzujący wzorce konsumpcji został wybrany z uwagi na emisję zanieczyszczeń, hałas, wytwarzanie odpadów oraz zużycie energii, jakie wiąże się z transportem drogowym (Michaliszyn, 2012). Kształtowanie zrównoważonego modelu transportu w sytuacji dynamicznego rozwoju masowej motoryzacji, przy spadku bądź stagnacji udziału kolei i transportu publicznego, jest

istotnym działaniem związanym ze zmianą wzorców konsumpcji.

Transport samochodowy jest najszybciej rozwijającą się gałęzią transportu, dlatego też coraz silniej oddziałuje na środowisko – wpływając na wzrost zanieczyszczenia powietrza produktami spalania paliw i na powstawanie zjawisk smogowych. Wskaźnik motoryzacji, czyli liczba samochodów osobowych przypadająca na 1000 ludności dynamicznie wzrasta, co jest skutkiem aspiracji do większej mobilności i poprawy jakości życia.

W Unii Europejskiej najwięcej samochodów przypada na 1000 mieszkańców Luksemburga (w 2009 roku – 660) i Włoch (w 2012 roku – 621). Należy równocześnie podkreślić, iż w krajach, w których wskaźnik motoryzacji jest na najwyższym poziomie, przyrost liczby samochodów od 2004 roku jest niższy w porównaniu do innych krajów UE. Analizy wykazały jedynie w Niemczech spadek wskaźnika motoryzacji w porównaniu do 2004 roku. Samochód posiada co drugi mieszkaniec (ponad 500 samochodów na 1000 mieszkańców) Niemiec, Włoch, Cypru, Litwy, Malty, Słowenii i Finlandii. Relatywnie wysoki przyrost samochodów w przeliczeniu na 1 mieszkańca w latach 2004–2012 odnotowano w Polsce (o 55%), Rumunii (o 48%) i na Słowacji (o 51%) (tab. 3).

Jednym z zasadniczych wskaźników charakteryzujących wzorce konsumpcji jest poziom oraz struktura wydatków na dobra i usługi konsumpcyjne przez gospodarstwa domowe. Gospodarstwa domowe odgrywają najważniejszą rolę w kształtowaniu zrównoważonej konsumpcji, przede wszystkim ze względu na podejmowane decyzje odnośnie do zakupu dóbr żywnościowych i nieżywnościowych oraz usług. To gospodarstwa domowe przyczyniają się do powstawania problemów środowiskowych, zanieczyszczenia powietrza, wody i generowania odpadów. Wzrost poziomu wydatków realizowanych przez gospodarstwa domowe świadczy o wzrastających dochodach tychże gospodarstw, a także o wzroście poziomu życia. Wraz ze wzrostem dochodów konsumenci starają się poprawić warunki i jakość życia, co znajduje odzwierciedlenie w coraz większym tworzeniu odpadów i zużywaniu energii.

Relatywnie wyższe wydatki na dobra i usługi konsumpcyjne ponoszą mieszkańcy tych krajów, gdzie rozwój gospodarczy i zarazem dochody ludności są na najwyższym poziomie. Przeciętny mieszkaniec Luksemburga w 2013 roku na spożycie przeznaczył 31 300 euro rocznie i o 4800 euro więcej niż w roku 2004

Tabela 3. Wybrane wzorce konsumpcji w krajach Unii Europejskiej w latach 2004–2012
Table 3. Selected consumption patterns in the European Union in 2004–2012

Wyszczególnienie Specification	Zużycie energii elektrycznej przez gospodarstwa domowe (w 1000 t ekwiwalentu ropy naftowej) Electricity consumption by households (in 1000 tonnes of oil equivalent)		Wskaźnik motoryzacji – liczba samochodów na 1000 mieszkańców Motorisation rate – the number of passenger cars per 1000 inhabitants		Wydatki gospodarstw domowych na spożycie ostateczne (euro na 1 mieszkańca) Final consumption expenditure of households (euro per 1 inhabitant)											
	UE-28 EU-28	Polska Poland	(min.) Malta	(max.) Francja France (2005) Niemcy Germany	UE-27 EU-27	Polska Poland	(min.) Rumunia Romania	(max.) Włochy Italy	UE-28 EU-28	Polska Poland	(min.) Bułgaria Bulgaria	(max.) Luksemburg Luxembourg				
2004	68 631	2 191	53	12 329	145	448	314	151	587	648	28	12 300	3 400	1 900	26 500	61
2005	69 283	2 171	54	12 150	143	450	323	b.d.	597	654	24	12 800	4 000	2 200	27 400	56
2006	70 334	2 276	57	12 324	143	455	351	152	606	662	28	13 400	4 400	2 500	28 100	54
2007	69 667	2 267	57	12 175	143	b.d.	383	172	608	666	25	13 900	4 900	3 000	29 000	51
2008	70 476	2 332	56	13 126	144	b.d.	422	197	612	665	24	14 000	5 800	3 300	29 800	48
2009	70 539	2 368	49	12 814	142	b.d.	432	209	614	660	23	13 400	5 000	3 200	29 400	50
2010	72 711	2 460	52	13 888	144	b.d.	447	214	619	b.d.	23	13 900	5 700	3 300	29 700	49
2011	69 040	2 430	53	12 079	140	b.d.	470	216	625	b.d.	23	14 300	5 900	3 600	30 800	49
2012	71 258	2 435	53	13 609	143	b.d.	486	224	621	b.d.	24	14 600	6 100	3 900	31 500	49
2013	71 103	2 446	52	14 437	146	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	–	b.d.	6 200	3 800	31 300	49
I_s	103,6	111,6	98,9	117,1	–	–	154,8	148,3	105,8	101,9*	–	118,7**	182,4	200,0	118,1	–

Legenda: V_s – współczynnik zmienności w %, I_s – współczynnik dynamiki dla 2012 r. (2004 = 100%), * I_s – dla 2009 r., ** I_s – dla 2012 r.
Źródło: Eurostat. Electricity consumption by households (ostatnia aktualizacja: 30.07.2015). Motorisation rate (ostatnia aktualizacja: 22.04.2015). Final consumption expenditure of households (ostatnia aktualizacja: 7.09.2015). Pobrane 9 września 2015 z: <http://ec.europa.eu/eurostat/fgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&pcode=tsdpc310>; <http://ec.europa.eu/eurostat/fgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&pcode=tsdpc340>; <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nu/show.do>.

Legend: V_s – coefficient of variation in %, I_s – growth rate for 2012 (2004 = 100%), * I_s – for 2009, ** I_s – for 2012.
Source: Eurostat. Electricity consumption by households (last update: 30.07.2015). Motorisation rate (last update: 22.04.2015). Final consumption expenditure of households (last update: 7.09.2015). Retrieved Sep 9th 2015 from: <http://ec.europa.eu/eurostat/fgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&pcode=tsdpc310>; <http://ec.europa.eu/eurostat/fgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&pcode=tsdpc340>; <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nu/show.do>.

(wzrost poziomu wydatków o 18,1%). Znacznie więcej niż pozostałe kraje (w 2013 roku na poziomie ponad 20 000 euro na osobę) wydają mieszkańcy Danii, Austrii i Szwecji. Na drugim biegunie znajdują się kraje o najniższym poziomie rozwoju gospodarczego i zarazem najniższych dochodach ludności. Najniższy poziom wydatków na spożycie odnotowano w gospodarstwach domowych w Bułgarii (w 2013 r. 3800 euro/os./rok), w Rumunii (4100), na Węgrzech (5500) i w Polsce (6200) (Eurostat). W krajach tych jednocześnie odnotowano najwyższą dynamikę wzrostu ponoszonych wydatków (tab. 3).

PODSUMOWANIE

Od początku nowego stulecia w Unii Europejskiej dokonuje się dynamiczny wzrost produkcji, poprawia się produktywność i innowacyjność, ale zmiany te nie są wystarczająco widoczne we wszystkich krajach. Równocześnie sukcesywnie podnosi się poziom konsumpcji, rosną dochody ludności i zarazem wydatki gospodarstw domowych na dobra i usługi, co stwarza presję środowiskową głównie przez zużycie energii elektrycznej oraz innych zasobów nieodnawialnych.

Analiza wybranych wskaźników charakteryzujących wzorce konsumpcji w krajach Unii Europejskiej – w szczególności poziomu wytwarzanych odpadów, zużycia energii elektrycznej czy korzystania z motoryzacji – pokazuje, że obecna konsumpcja jest daleka od zrównoważenia, a jeżeli nie zostaną podjęte stosowne działania, to przyszła konsumpcja będzie jeszcze mniej stabilna. Według European Environment Agency można zmniejszyć wpływ konsumpcji na środowisko po pierwsze – przez ograniczenie wpływu powszechnych dóbr i usług na etapach produkcji oraz wykorzystania i usuwania odpadów, a po drugie – przez fundamentalne zmiany modelu konsumpcji, przenoszące popyt na kategorie wykorzystujące mniej materiałów i energii.

We Wspólnocie Europejskiej występują kraje o wysokim poziomie rozwoju gospodarczego i zarazem konsumpcji, w których równocześnie stosowane są czyste technologie, a mieszkańcy prowadzą zdrowy styl życia. Występują również kraje, w których poziom rozwoju gospodarczego i konsumpcji nie przekłada się na zdrowy tryb życia ludzi czy stosowanie bezpiecznych dla środowiska technologii. Zachodzące przekształcenia w strukturze produkcji i konsumpcji nie są wystarczająco skuteczne w kontekście pożądaných zmian zgodnych

z ideą zrównoważonego rozwoju, zrównoważonej produkcji i konsumpcji.

Zasadniczym celem przeobrażeń w sferze konsumpcji powinno być takie oddziaływanie na społeczeństwo, które pozwoliłoby na uniknięcie niekorzystnej dla środowiska nadkonsumpcji i przejście do zrównoważonej konsumpcji. Wymaga to podjęcia zdecydowanych działań przez wszystkie podmioty, władze publiczne, biznes, a przede wszystkim konsumentów.

LITERATURA

- Borys, T. (red.), (1999). *Wskaźniki ekorozwoju*. Białystok: Wyd. Ekonomia i Środowisko.
- Borys, T. (2005). *Wskaźniki zrównoważonego rozwoju*. Warszawa-Białystok: Wyd. Ekonomia i Środowisko.
- Bywalec, C., (2010). *Konsumpcja a rozwój gospodarczy i społeczny*. Warszawa: Wyd. C.H. Beck.
- Dąbrowska, A., Ozimek, I. (2010). *Zrównoważona konsumpcja i produkcja jako atrybut współczesnych społeczeństw i gospodarek*, W: L. Woźniak, L. Strojny, E. Wojnicka (red.), *Ekoinnowacyjność dziś i jutro – wyzwania, bariery rozwoju oraz instrumenty wsparcia* (s. 44–45). Warszawa: PARP.
- European Environment Agency (2007). *Europe's environment – the fourth assessment* (s. 254). Copenhagen: EEA. Pobrano 7 września 2015 z: http://www.eea.europa.eu/publications/state_of_environment_report_2007_1.
- Gil, S., Śleszyński, J. (2003). *An index of sustainable economic welfare for Poland*. *Sustain. Dev.*, 11, 47–55.
- GUS (2014a). *Budżety Gospodarstw Domowych 2013*. Warszawa: GUS.
- GUS (2014b). *Zużycie energii w gospodarstwach domowych w 2012 r.* Warszawa: GUS.
- Hoppe, G. (2013). *Odpowiedzialna konsumpcja a zrównoważony rozwój*. W: Z. Wyszowska, M. Gotowska (red.), *Poziom i jakość życia w dobie kryzysu*. Bydgoszcz: Wyd. Uczelniane UTP w Bydgoszczy.
- Komisja Europejska (2010). *Europa 2020. Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu*. Komunikat Komisji Europejskiej, Bruksela 3.3.2010, KOM (2010) 2020, wersja ostateczna. Pobrano 7 września 2015 z: http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/1_PL_ACT_part1_v1.pdf.
- Krantz, R. (2010). *A New Vision of Sustainable Consumption*. *J. Ind. Ecol.*, 14(1), 7–9.
- Michaliszyn, B. (2012). *Strategie zrównoważonej konsumpcji w Unii Europejskiej*. Białystok: Wyd. Ekonomia i Środowisko.
- Moldan, B., Billharz, S. (1997). *Sustainability indicators. Report of the Project on indicators of sustainable development*. Chichester: Wiley.

- Rok, B. (2002). Wzorce konsumpcji. Kropla. Pobrano 7 września 2015 z: <http://kropla.eko.org.pl/28/wzorce.html>.
- Strategia zmian wzorców produkcji i konsumpcji na sprzyjające realizacji zasad trwałego, zrównoważonego rozwoju (2003). Dokument rządowy przyjęty przez RM w dniu 14 października 2003 roku. Warszawa: MGPIPS. Pobrane 9 września 2014 z: https://www.mg.gov.pl/NR/rdonlyres/...4F7C.../StrategiaSCP_pl.doc.
- Sustainable development in the European Union. 2011 monitoring report of the EU sustainable development strategy (2011). Eurostat European Commission, European Union, Luxembourg, Belgium. Pobrane 3 września 2014 z: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/product_details/publication?p_product_code=KS-31-11-224.
- Szczepański, J. (1981). Konsumpcja a rozwój człowieka. Wstęp do antropologicznej teorii konsumpcji. Warszawa: PWE.
- Wskaźniki zrównoważonego rozwoju Polski (2011). Katowice: GUS. Pobrane 2 września 2015 z: http://stat.gov.pl/cps/rde/xbr/gus/oz_wskazniki_zrownowazonego_rozwoju_Polski_us_kat.pdf.
- Wskaźniki zrównoważonego rozwoju SDI. Pobrane 2 września 2015 z: http://stat.gov.pl/cps/rde/xbr/gus/Wskazniki_SDI.pdf.
- Zalega, T. (2012). Konsumpcja. Determinanty – Teorie – Modele. Warszawa: PWE.

TRENDS IN CONSUMPTION PATTERNS IN EUROPEAN UNION COUNTRIES TOWARDS SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Summary. The aim of the article was to identify changes in consumption occurring in the last decade in Poland and other European Union countries in terms of sustainable development and sustainable production and consumption. The article presents the trends and differences between countries in the level of resource productivity and in selected patterns of consumption, such as waste production, electricity consumption and the use of cars. The source of empirical data was the information from the European Statistical Office Eurostat. They analysed 28 European Union countries and in particular presents the situation in Polish. Research period was 2004–2013. In the analysed period in EU countries we observed a significant growth of production, while gradually rising the level of consumption, increased incomes of the population and at the same time household spending on goods and services. This created environmental pressures mainly through the consumption of electricity and other non-renewable resources. Consumption patterns are evolving, however, are not sufficiently effective in the context of the desired modifications are compatible with sustainable development.

Key words: sustainable development, consumption, production, expenditures, energy, waste

Zaakceptowano do druku – Accepted for print: 31.08.2015

Do cytowania – For citation

Murawska, A. (2015). Tendencje zmian wzorców konsumpcji w krajach Unii Europejskiej w kierunku zrównoważonego rozwoju. *J. Agribus. Rural Dev.*, 3(37), 477–485. DOI: 10.17306/JARD.2015.50